

Результати аналізу поточного стану органічного сільського господарства в Україні у 2021 р.

Ксенія Гулієва¹, д-р Штефан Дреесманн
липень–грудень 2021 р.

Оригінальна назва дослідження: «Впровадження Закону України “Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції”»: Оцінювання вихідних даних для дослідження мікро- та макроекономічного впливу впровадження в Україні Закону “Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції”».

¹ Стратегічний національний короткостроковий експерт Проекту Німецько-українська співпраця в галузі органічного сільського господарства (COA)

Зміст

I. Вступ.....	3
---------------	---

II. Дані дослідження на мікрорівні.....	3
---	---

Результати:

II.1 Виробництво.....	4
-----------------------	---

II.2 Сертифікація.....	7
------------------------	---

II.3 Маркетинг і реалізація	8
-----------------------------------	---

II.4 Органічне законодавство в Україні	9
--	---

II.5 Думки операторів.....	11
----------------------------	----

III. Дані дослідження на макрорівні.....	14
--	----

Результати:

III.1 Органічні оператори.....	14
--------------------------------	----

III.2 Органічні площі.....	16
----------------------------	----

III.3 Органічний експорт.....	21
-------------------------------	----

III.4 Внутрішній ринок України.....	26
-------------------------------------	----

III.5 Контроль і сертифікація в Україні.....	27
--	----

III.6 Консультативні послуги.....	28
-----------------------------------	----

III.7 Безпечність і якість органічних продуктів.....	29
--	----

III.8 Органічна освіта.....	30
-----------------------------	----

IV. Ключові тези за результатами мікро- і макродослідження органічного сектора в Україні	31
--	----

I. Вступ

Закон України про органічне виробництво та відповідні підзаконні акти набули обов'язкової юридичної сили. Після повного впровадження Закону він суттєво впливатиме на окремих операторів (мікрорівень) та на галузь і економіку України в цілому (макрорівень). Проєкт “Німецько-українська співпраця в галузі органічного сільського господарства (СОА)” планує оцінити вплив впровадження Закону після того, як значна кількість операторів отримає сертифікацію в рамках Закону та протягом певного часу вестиме діяльність. Цей вплив потрібно буде порівняти з попереднім періодом, що передував впровадженню Закону про органічне виробництво. З цією метою протягом липня–грудня 2021 р. було проведено оцінювання вихідних даних для дослідження мікро- та макроекономічного впливу впровадження Закону України про органічне виробництво.

Концепція оцінювання складалася з двох ключових модулів.

На мікрорівні: Проведений аналіз діяльності низки окремих органічних операторів, оцінювання інформації щодо виробництва, сертифікації, каналів збуту та очікувань операторів у зв'язку з майбутнім впровадженням українського органічного законодавства. Оцінювання включає інформацію, зібрану шляхом опитування органічних операторів, яким запропонували відповісти на запитання опитувальника, підготованого з метою:

- Краще оцінити поточну ситуацію, в якій працюють органічні фермери, переробники та інші оператори органічного ринку України;
- Зрозуміти рівень обізнаності операторів з органічним законодавством України;
- Виявити можливості та виклики, що постали перед операторами органічного ринку України у зв'язку із впровадженням національного органічного законодавства.

На макрорівні: З метою вивчення рамкових умов органічного сектора проведений контекстуальний аналіз органічного сільського господарства в Україні. Він включає, зокрема, аналіз трендів і розвитку в аграрному секторі, загальні умови з огляду на виробництво, економіку та соціально-політичну ситуацію, які забезпечили важливий контекст для інтерпретування розвитку органічного сільського господарства дотепер. У контексті цього завдання були зібрані доступні дані. Це було зроблено в тісній співпраці з Міністерством економіки України (Мінекономіки) та з національним сертифікаційним органом з органічної сертифікації ТОВ “Органік Стандарт”, який надав для цього оцінювання інформацію зі свого величезного банку даних.

Крім цього, авторів підтримали громадські спілки сектора (зокрема ГС «Органічна Україна»).

II. Дані дослідження на мікрорівні

Методика / засади

На операторів органічного сектора України поширюється дія Закону України [№ 2496-VIII](#) «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» (Закон України про органічне виробництво). В ході опитування досліджували основну діяльність операторів, задіяних в органічній сфері, зокрема в процесі виробництва, сертифікації, маркетингу та продажу, а також те, як оператори сприймають Закон України про органічне виробництво та чого очікують від

його впровадження в майбутньому. Були поставлені такі запитання: як оператори наразі почуваються в секторі, чи мають вони потенціал для розвитку? Наскільки вони обізнані з положеннями Закону України про органічне виробництво? Чи готові вони до сертифікації відповідно до Закону? Чи планують вони розвивати свою органічну діяльність у найближчі 3–5 років і т. ін. Всі ці аспекти вивчали в ході мікроекономічного дослідження з метою краще зрозуміти поточний стан справ і ситуацію в секторі, в якому працюють органічні оператори. Для цього розробили опитувальник (додаток 1), який **розіслали 50 операторам** органічного сектора України, тобто біля **10%²** загальної кількості органічних операторів у країні. Опитування провели в серпні та вересні 2021 р.

Слід зазначити, що отримати зворотний зв'язок від операторів було складно. Для отримання відповідей використовували різні способи комунікації, здебільшого електронне листування й телефонні розмови. В окремих випадках особи, які відповідали на запитання опитувальника, давали відповіді не на всі запитання. **3 50 операторів**, яким був розісланий опитувальник, **відповіди дали тільки 20**.

Результати:

II.1 Виробництво

Власність/розмір/ регіональність

В опитуванні взяли участь оператори різних форм власності, здебільшого ТОВ (14 операторів, а також ІП, ПСП, ПП, ПРАТ і одне державне підприємство. Основним критерієм у процесі вибору операторів для участі в опитуванні був регіональний вимір: респонденти представляють **15 різних областей** України. Що стосується розміру, опитуванням охоплені малі, середні та великі підприємства. Найменше з підприємств-учасників опитування має **35 га**, а **найбільше** обробляє понад **6500 га**.

Розподіл опитаних операторів за областями

² Згідно з опублікованими Мінекономіки даними моніторингу за 2020 рік, в Україні існує 549 органічних операторів.

	Область	Кількість операторів
1	Полтавська	3
2	Київська	2
3	Запорізька	2
4	Житомирська	2
5	Чернігівська	1
6	Волинська	1
7	Одеська	1
8	Рівненська	1
9	Вінницька	1
10	Черкаська	1
11	Тернопільська	1
12	Хмельницька	1
13	Харківська	1
14	Закарпатська	1
15	Дніпропетровська	1
	Всього	20

Сфери діяльності

Був проведений аналіз операторів у різних сферах діяльності. Більшість виробників працює в рослинництві, часто поєднуючи цю сферу з простою переробкою. Шість операторів сертифікували виробництво і переробку продукції рослинництва, а п'ять інших сертифікували тільки переробку. Продукти, які вирощують виробники, також різняться. Вісім операторів вирощують здебільшого зернові, три — ягоди та горіхи, п'ять операторів працюють у тваринництві; один виробник працює у виробництві яєць, ще чотири виробляють молочні продукти, два з них також сертифіковані як виробники кормів. Два інших оператори сертифіковані в галузі заготівлі органічних об'єктів рослинного світу. Шість операторів сертифіковані у сфері обігу органічних продуктів і торгівлі ними, тобто працювали на внутрішньому ринку, а 13 операторів постачали свою продукцію на експорт.

Право власності

Анкета включала також запитання про право власності на землю, обладнання та приміщення. Результати показали, що 11 опитаних операторів мали договори про довгострокову оренду землі, ще два мали право власності на землю, а один оператор працював на умовах договору про короткострокову оренду землі. У багатьох випадках у рамках одного підприємства поєднувалися різні варіанти права власності на землю. Проте в телефонних розмовах оператори відзначали проблему права власності на землю як одне з найболючіших і не вирішених на момент анкетування питань. Що стосується приміщень і обладнання, більшість операторів мала ці ресурси у власності: 15 операторів володіли приміщеннями, а три оператори частково володіли ними, частково орендували.

Плани на майбутнє

Цікаво було також розглянути плани операторів на майбутнє з огляду на розвиток та диверсифікацію виробництва. Більшість респондентів, а саме 12 операторів, зазначили, що планують розвивати власне виробництво в найближчому майбутньому. Деякі з них були готові збільшити обсяг виробництва на 20%, а дехто аж на 100%–200%; три оператори нарощувати обсяг виробництва не планували, а чотири ще не визначилися з планами щодо розвитку. Були серед опитаних такі, хто

хотів би нарощувати виробництво, та, на жаль, мав обмежені ресурси. Що стосується диверсифікації виробництва, десять респондентів ще не визначилися в цьому питанні; п'ять операторів підтвердили своє прагнення до змін. Це стосувалося насамперед запровадження нових технологій і розширення асортименту.

Наступництво в роботі

Вік керівників більшості підприємств становить 31–60 років; на трьох підприємствах керівники старші за 60, на одному підприємстві керівництво дуже молоде й належить до вікової групи 18–30 років, та разом з цими молодими особами роботою керують люди старшого віку.

Людські ресурси та гендер

Нам також важливо було зрозуміти, наскільки великими є органічні підприємства, і чи є в їхній структурі щось спільне. Опитування показало, що органічні компанії дуже різні за розміром і за кількістю працівників. У найменшому з підприємств-респондентів працює вісім осіб, найбільше має 283 працівники. Щодо гендерного розподілу праці між жінками й чоловіками, опитування показало, що в 13 операторів працює менше жінок, ніж чоловіків; у двох операторів працівників обох статей порівну, в одного оператора працює більше жінок, ніж чоловіків. Тільки шість операторів повідомили, що наймають сезонних працівників.

ДУМКИ ТА ВИСНОВКИ

На основі загального огляду діяльності операторів можна зробити такі висновки:

- 1) Географічний вимір органічних операторів в Україні досить широкий, підприємства працюють на всій території країни.
- 2) Виробники здебільшого виробляють продукцію рослинництва, поєднуючи це виробництво з переробкою; операторів, зайнятих у тваринництві, менше. Крім цього 65% операторів отримують сертифікацію для ведення експорту, тобто вони більше орієнтовані на експорт; 25% сертифіковані у сфері обігу продуктів (вони продають продукти на внутрішньому ринку).
- 3) Органічні підприємства досить розмаїті: вони різняться за розміром і за формою реєстрації. Найчастіше зареєстровані як ТОВ. Та встановити типовий розмір неможливо, адже підприємства дуже різні: є серед них і малі, і середні, й великі. Більшість компаній має постійних працівників, а очолюють їх керівники середнього віку.
- 4) На сьогодні питання власності на землю є дуже чутливою та найболючішою проблемою для органічних виробників. Вони відчувають брак захисту своїх прав на землю. Наразі у більшості випадків оператори мають землю в довгостроковій оренді (на 49 років), а деякі працюють на умовах короткострокової оренди. Виробничі потужності зазвичай перебувають частково у власності, частково в оренді. Обладнання здебільшого належить операторам.
- 5) Цікаво й важливо те, що оператори дивляться в майбутнє з оптимізмом, понад 50% планують розвивати діяльність у наступні 3–5 років; основні виклики, які бачать перед собою оператори, — це розширення лінійки органічних продуктів, запуск нових продуктів і вдосконалення технологій.

II.2 СЕРТИФІКАЦІЯ

Органічні стандарти

Сертифікація — це офіційна процедура, яка підтверджує відповідність оператора конкретному органічному стандарту. Всі 20 опитаних операторів сертифіковані відповідно до стандарту, еквівалентного стандарту ЄС. Крім цього деякі оператори були сертифіковані за іншими міжнародними стандартами, зокрема: COR (4 оператори), Bio Suisse (3), NOP (3), Demeter і Naturland (1). Для повноти картини в аналіз включили операторів під контролем різних сертифікаційних органів. Більшість операторів, а саме 15, сертифіковані українським органом сертифікації Органік Стандарт, інші перебувають під контролем таких сертифікаційних органів як Bio Inspecta (Швейцарія), Control Union (Нідерланди) та Etco (Туреччина). Три оператори, сертифіковані відповідно до різних стандартів органічного виробництва, отримали сертифікаційні послуги від інших органів сертифікації.

Мотиви сертифікації

В анкету були включені питання щодо причин проходження органічної сертифікації. Результати показали, що для 14 операторів важливим мотивом для початку роботи в органічному виробництві був захист довкілля / природних ресурсів; дев'ять вибрали варіанти відповіді «створити більше робочих місць у своєму селі / регіоні» та «інвестувати в сектор, який матиме більше перспектив у майбутньому»; сім операторів говорили про можливість отримання вищих прибутків порівняно з традиційним виробництвом; шість — про «кращий доступ до експортного ринку для власних продуктів»; чотири прагнули «розширити можливості отримання вищої доданої вартості (напр. завдяки переробці)». Зазвичай оператори обирали 2–3 причини, які мотивували їх до роботи в органічному виробництві.

Частота та тривалість інспектувань

Крім цього в анкеті були запитання щодо частоти та тривалості інспектувань. Щодо частоти інспектувань, 18 з 20 операторів зазначили, що зазвичай інспектування проводять двічі на рік, двох респондентів інспектували лише раз. Тривалість інспектування залежала від обсягу виробництва. П'ять респондентів зазначили, що їх інспектували протягом менш ніж одного дня, інших п'ятьох — протягом одного дня, і ще для п'ятьох інспектування тривало протягом 1–2 днів. Двох респондентів перевіряли протягом 2–3 днів, а ще двох — протягом 3–5 днів. Ми не побачили жодної залежності тривалості інспектування від того, з яким сертифікаційним органом працює конкретний оператор, єдиний фактор, що впливав на тривалість, — це розмір і диверсифікація виробництва.

Вартість сертифікації та додаткові послуги

Опитування включало низку запитань комерційного спрямування, зокрема щодо щорічних витрат на сертифікацію та додаткові послуги — консультації, лабораторні випробування та ін. Підбиваючи підсумки з погляду витрат на сертифікацію, можемо зазначити, що ці витрати становили від 20 до 300 тис. грн на рік. Середня вказана

респондентами вартість сертифікації становила 30–60 тис. грн (1000–2000 євро). Узагальнену вартість додаткових послуг встановити неможливо, оскільки багато респондентів на це запитання не відповіли взагалі, а ті, хто відповів, дали дуже різні цифри. Зокрема, оператори вказували вартість лабораторних випробувань від 4–5 тис. грн за випробування одного зразка до 500 тис. грн на рік.

ДУМКИ ТА ВИСНОВКИ

На сьогодні картина у сфері органічної сертифікації в Україні така: 100% операторів сертифіковані відповідно до стандарту, еквівалентного стандарту ЄС, а експортери доповнюють свою сертифікацію іншими приватними органічними стандартами, які діють на ринках збуту їхньої продукції (COR, NOP, Bio Suisse, Demeter). Застосовані до України Європейською Комісією додаткові заходи контролю спонукають органи сертифікації інспектувати операторів двічі на рік. Тривалість інспектування залежить від розміру підприємства та числа сфер органічної діяльності. Те саме можна сказати про вартість послуг сертифікації: вона залежить від розміру й типу підприємства.

II.3 МАРКЕТИНГ І РЕАЛІЗАЦІЯ

Одним із напрямів опитування був маркетинг. Відповіді показали, що 15 операторів експортують свої продукти, а 16 — реалізують їх на внутрішньому ринку. Найчастіше оператори поєднують ці два види діяльності.

Експорт

Загалом 11 з опитаних операторів працюють і на внутрішньому, і на зовнішніх ринках. Серед названих операторами основних напрямів експорту такі країни як Австрія, Франція, Литва, Естонія, Німеччина, Італія, Угорщина, Чеська Республіка, Польща, Швейцарія, В'єтнам, Ізраїль, США. Найчастіше говорили про експорт до Німеччини (шість операторів) і Швейцарії (чотири оператори).

Внутрішній ринок

Продаж на внутрішньому ринку розподілився практично рівномірно: шість операторів продавали свою продукцію спеціалізованим магазинам, шість — оптовикам і ще шість — супермаркетам; крім цього чотири оператори продавали якусь частину вироблених ними продуктів іншим переробникам.

ДУМКИ ТА ВИСНОВКИ

Більшість операторів поєднує торгівлю на внутрішньому ринку та експорт. Органічні продукти здебільшого експортують до ЄС, Швейцарії та США, а на внутрішньому ринку виробники користуються різними каналами продажу: через супермаркети, спеціалізовані магазини, оптовиків та інші підприємства з переробки органічних продуктів.

II.4 ОРГАНІЧНЕ ЗАКОНОДАВСТВО В УКРАЇНІ

Останній за порядком, та не за значенням, розділ анкети стосувався сприйняття операторами українського органічного законодавства.

Обізнаність з органічним законодавством України

Перше запитання цієї частини анкети стосувалося обізнаності операторів із вимогами українського законодавства. На запитання «Чи маєте ви достатньо інформації про вимоги майбутнього органічного законодавства України?» 12 операторів відповіли «так», сім операторів дали відповідь «ні» і один обрав варіант «інше».

Наступне запитання: «Чого саме бракує?» На нього відповіли не всі оператори, а серед тих, хто відповів, відповіді розподілилися майже порівну: шість операторів відзначили брак «інформаційних заходів»; п'ять сказали про недостатнє інформування через ЗМІ; чотири говорили про брак контактів з державними органами влади.

Джерело інформації

Цікаво також було побачити, яке джерело інформації зазвичай використовують респонденти. Найчастіше (11 операторів) обрали варіант відповіді «Інформаційний лист мого органу сертифікації», десять — «Інформаційний лист від асоціацій», ще шість просто зазначили Інтернет як постійне джерело актуальної інформації.

На запитання про потребу в додатковій інформації або консультаційних послугах десять респондентів сказали, що цього не потребують. Більше того, думки щодо того, чи складно буде пройти сертифікацію відповідно до Закону України, розділилися: дев'ять респондентів відповіли «так», інші десять відповіли «ні». На запитання про те, які складнощі вони передбачають, дев'ять респондентів сказали, що до українського маркування немає довіри, вісім передбачають посилення корупції, а шість очікують, що з'являться слабкі органи сертифікації.

Вплив органічного законодавства України

Ще одним важливим пунктом було запитання про «вплив органічного законодавства України на...» Відповіді розподілилися наступним чином:

		ТАК	НІ
1	Розвиток вашого бізнесу	7	11
2	Збільшення числа сертифікованих органічних операторів	13	6
3	Зростання експорту органічних продуктів	7	11
4	Збільшення внутрішнього ринку	13	5
5	Створення нових робочих місць у органічному виробництві	10	6
6	Захист органічного ринку від «фальсифікованих органічних продуктів»	7	11

Більшість респондентів переконані, що впровадження Закону України про органічне виробництво вплине на кількість сертифікованих органічних операторів, на розвиток внутрішнього ринку органічних продуктів і створення нових робочих місць у органічній галузі. Водночас 11 респондентів вважають, що українське органічне законодавство не позначиться на розвитку їхнього бізнесу, на зростанні експорту органічних продуктів, і не захистить органічний ринок від фальсифікату.

Вплив органічного законодавства України за 3–4 роки

Запитання «Яким був би найбільш значний вплив імплементації органічного законодавства України на вас у 3–4-річній перспективі?» корелювало з попереднім запитанням і давало можливість побачити більш повну картину. 16 респондентів сказали, що найважливішим впливом став би розвиток внутрішнього ринку сертифікованих органічних продуктів. 11 респондентів хотіли би, щоб органічний закон України захистив органічний ринок від «органічного фальсифікату», сім респондентів переконані, що цей закон позитивно позначиться на репутації України на зовнішньому ринку, а вісім вважають, що він матиме позитивний вплив на розвиток їхнього бізнесу на внутрішньому ринку.

Маркування

Щоб краще зрозуміти позицію операторів щодо впливу впровадження українського органічного законодавства на їхню діяльність, були поставлені такі додаткові запитання: «Якщо ви експортер, чи спонукає вас впровадження органічного законодавства України до того, щоб виробляти органічні продукти для внутрішнього ринку?». Як видно з наданих відповідей, респонденти не вважають, що впровадження органічного законодавства істотно вплине на їхні рішення щодо того, чи виробляти органічні продукти для внутрішнього ринку.

На запитання «Чи хотіли б ви маркувати свої органічні продукти українським національним логотипом?» 11 операторів відповіли однозначно «так»; п'ять респондентів ще не визначилися.

А на запитання «Чи плануєте ви маркувати продукти на експорт українським національним логотипом, щоб популяризувати органічні продукти з України на міжнародній арені?» десять респондентів відповіли «так», чотири дали відповідь «ні».

Потреба в підтримці

З метою ідентифікувати нагальні потреби виробників було поставлене запитання, якої підтримки вони потребують найбільше; опитувальник пропонував чотири варіанти відповіді. Більшість операторів, а саме 14, висловилися на користь кампанії з популяризації органіку для збільшення обсягів продажу, 13 говорили про фінансову підтримку; важливо також отримувати актуальну розсилку щодо чинного статусу органічного законодавства; консультативні послуги з питань імплементації не настільки важливі.

ДУМКИ ТА ВИСНОВКИ

1) Як показують надані відповіді, 60% респондентів переконані, що мають повну інформацію щодо вимог органічного законодавства України, а 35% вважають, що не

отримують інформації в достатньому обсязі. Водночас їм бракує різних джерел інформації, а також інформаційних заходів, інформування через ЗМІ та контактів з державними органами. Оператори одержують інформацію здебільшого з інформаційних листів своїх органів сертифікації та асоціацій, а також через Інтернет. **Тож, щоб підвищити рівень обізнаності, має сенс у майбутньому запропонувати навчальні курси з питань органічного законодавства України для українських фермерів.**

2) >50% операторів вважають, що імплементація органічного законодавства України вплине на такі аспекти: зростання числа сертифікованих органічних операторів, збільшення внутрішнього ринку, створення нових робочих місць в органічному виробництві, та взагалі або майже не позначиться на розвитку їхнього бізнесу, на зростанні експорту органічних продуктів.

3) У питанні щодо важливого впливу Закону України про органічне виробництво на внутрішньому ринку як засобу захисту від «фальсифікованих органічних продуктів» думки респондентів розділилися. З одного боку, > 50% (11 респондентів) говорять, що це найочікуваніший і найбажаніший вплив; з іншого боку, лише 35% (7 респондентів) вірять, що це реально відбудеться. Потрібен суворий контроль з боку компетентних державних органів, аби вилучити з ринку продукти, які мають органічне маркування та не мають органічної сертифікації.

4) Опитування ще раз показало, що аграрний сектор також розглядає імплементацію Закону України про органічне виробництво як важливу передумову для розвитку внутрішнього ринку. Та Закон не мотивуватиме операторів і не впливатиме на їхнє рішення щодо того, чи виробляти органічні продукти для внутрішнього ринку. Більшість операторів планують розміщувати й хочуть бачити органічне маркування на своїх продуктах, призначених і для внутрішнього ринку, і на експорт.

5) Крім цього, > 50% (13 респондентів) виробників своїми відповідями підтвердили, що їм бракує фінансової підтримки з боку держави, а також загальнонаціональної рекламної кампанії на підтримку органічного виробництва та органічних продуктів.

II.5 ДУМКИ ОПЕРАТОРІВ

Останнім запитанням анкети респондентам пропонували поділитися своїми думками про **основні виклики та загрози для подальшого розвитку органічного сектора в Україні**. На це запитання відповіли тільки 16 з 20 операторів, і їхні думки дуже різнилися. Нижче ви можете ознайомитися з оригінальними відповідями:

Оператор 1: «Якщо працюватиме багато органічних сертифікаторів, які спеціалізуються на внутрішньому ринку України, я не виключаю можливості фальсифікації інспектувань, а це, своєю чергою, призведе до втрати довіри споживачів до справжніх органічних продуктів».

Оператор 2: «Низька обізнаність громадськості. Низька платоспроможність населення та висока собівартість продукції. У державних органах відсутні фахівці, які б розуміли, що таке органік. А головна загроза полягає в тому, що сертифікація буде в

руках держави; серед тих, хто хоче нажитися на «модному тренді», процвітатиме корупція, а років за два вони зникнуть так само швидко, як і з'явилися».

Оператор 3: «Після набуття чинності Законом України про органічне виробництво довіра населення до українських органічних стандартів буде дуже низькою, і можуть з'явитися випадки корупції в сертифікації, що посилюватиме недовіру та підозріле ставлення з боку споживачів.

Низька кваліфікація службовців і бюрократія у сфері органічної сертифікації. Тому необхідно передати органічну сертифікацію у відання акредитованих приватних органів сертифікації з доброю репутацією».

Оператор 4: «Майже відсутня підтримка з боку держави, недостатня поінформованість кінцевого споживача, присутність псевдоорганічних продуктів».

Оператор 5: «Ще один механізм захисту від махінаторів, які після відкриття ринку землі скуповуватимуть органічні землі й шантажуватимуть органічних операторів своїм правом обробляти власні землі хімічними речовинами, які забруднюватимуть все органічне поле».

Оператор 6: «Корупція, брак підтримки з боку держави, фальсифікація операторами органічних продуктів, висока вартість лабораторних випробувань органічних продуктів».

Оператор 7: «Супермаркети наразі не спонукають фермерів постачати органічні продукти. В систему харчування в закладах дошкільної та шкільної освіти досі не введені органічні страви. Ці два недоліки будуть усунені, український ринок швидко розвиватиметься: зростатиме кількість господарств, їхній спектр і зв'язки між ними (об'єднання в групи), буде більше переробників (і великих, і малих) і т. ін.».

Оператор 8: «Відповідність всіх операторів органічного ринку стандартам ЄС, агрохолдинги, олігархи, корупція».

Оператор 9: «Агрохолдинги, олігархи, корупція».

Оператор 10: «Ринок землі. Державна політика й підтримка, тобто її відсутність і складний механізм її отримання. Низька купівельна спроможність споживачів. Низький рівень обізнаності споживачів. Низький рівень довіри споживачів».

Оператор 11: «Корупція, нечесна конкуренція з боку конвенційних виробників, недовіра споживачів, брак підтримки з боку держави».

Оператор 12: «Відсутність державної фінансової підтримки, корупція, фальсифікація продуктів, відсутність ринку, адже без популяризації та роз'яснення споживачі не віддаватимуть переваги органічним продуктам».

Оператор 13: «Відсутність обізнаності й довіри споживачів, низька якість і зростання вартості пов'язаних із сертифікацією процедур у зв'язку з імплементацією Закону про органічне виробництво».

Оператор 14: «Невизначена позиція держави (службовців)».

Оператор 15: «Вільний ринок землі. Відсутність офіційного статусу органічних земель і їх захисту законом. Низька купівельна спроможність населення України».

Оператор 16: «Низький рівень свідомості агропідприємців, яким значно легше застосувати пестициди, щоб отримати більші врожаї».

ДУМКИ ТА ВИСНОВКИ

Підсумовуючи та аналізуючи думки, якими поділилися респонденти, можемо зробити такі загальні висновки:

- 1) Наразі в секторі існує занепокоєння щодо надійності та професіоналізму тих органів сертифікації, які візьмуть на себе функції контролю згідно з національним органічним законодавством.
- 2) Крім цього має місце брак впевненості в компетентності державних органів влади, які контролюватимуть органічний сектор в Україні (Держпродспоживслужба)³.
- 3) Дуже складною та відкритою залишається проблема присутності на ринку псевдоорганічних продуктів і низької довіри споживачів до органічних продуктів, і сумніви, що органічне законодавство України спроможеться змінити цю ситуацію.
- 4) Оператори відзначають, що суттєвому покращенню ситуації сприяло б запровадження органічного харчування в дитячих садках і школах.
- 5) Болючим питанням також є право власності на органічні землі.
- 6) Оператори відчувають ризик корупції та брак державної підтримки, а участь держави у вирішенні проблем органічного сектора є недостатньою.

Дуже особисті твердження фермерів ще раз показують, що потрібна добре скоординована стратегія, спрямована на розвиток ринку органічних продуктів в Україні. Важливою передумовою для цього є імплементація Закону України про органічне виробництво. Це включає послідовне вилучення з ринку державним органом продуктів, які мають органічне маркування, та не мають органічної сертифікації. Сюди також належить послідовний контроль якості органів сертифікації, які інспектують органічний сектор. Крім цього держава має пропонувати цільові субсидії для подальшого розвитку органічного землеробства в Україні. До них належить включити інвестиції в обладнання та приміщення для худоби, інвестиції в розвиток прямого маркетингу, субсидії на органічне харчування для навчальних закладів та інші заходи.

³ Держпродспоживслужба — Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту прав споживачів (орган з питань безпечності харчових продуктів)

III. Дані дослідження на макрорівні

Мета цього макродослідження — вивчити та представити стан органічного сектора в Україні. Цей огляд включає інформацію щодо поточного стану органічного виробництва в Україні, зокрема: сертифіковані органічні площі, кількість операторів під контролем органів з органічної сертифікації; інформацію про внутрішній і зовнішній органічний ринок України; сертифікаційні органи, які працюють в Україні; стан освіти в органічній сфері та деякі інші ключові індикатори.

Додаткові дані спеціально для цього дослідження не збирали. У цьому звіті використана інформація, люб'язно надана Міністерством економіки України, громадськими організаціями, в тому числі дані, опубліковані OrganicInfo, та дані з інших джерел. Слід згадати, зокрема, про український орган з органічної сертифікації Органік Стандарт (ОС), який надав нам важливі внутрішні дані.

Результати:

III.1 Органічні оператори

Джерелами даних щодо числа сертифікованих операторів в Україні є Мінекономіки та Органік Стандарт. У цьому контексті сертифіковані органічні оператори — це оператори, сертифіковані принаймні відповідно до одного стандарту органічного землеробства у світі (напр. стандарту ЄС, США і т. ін.).

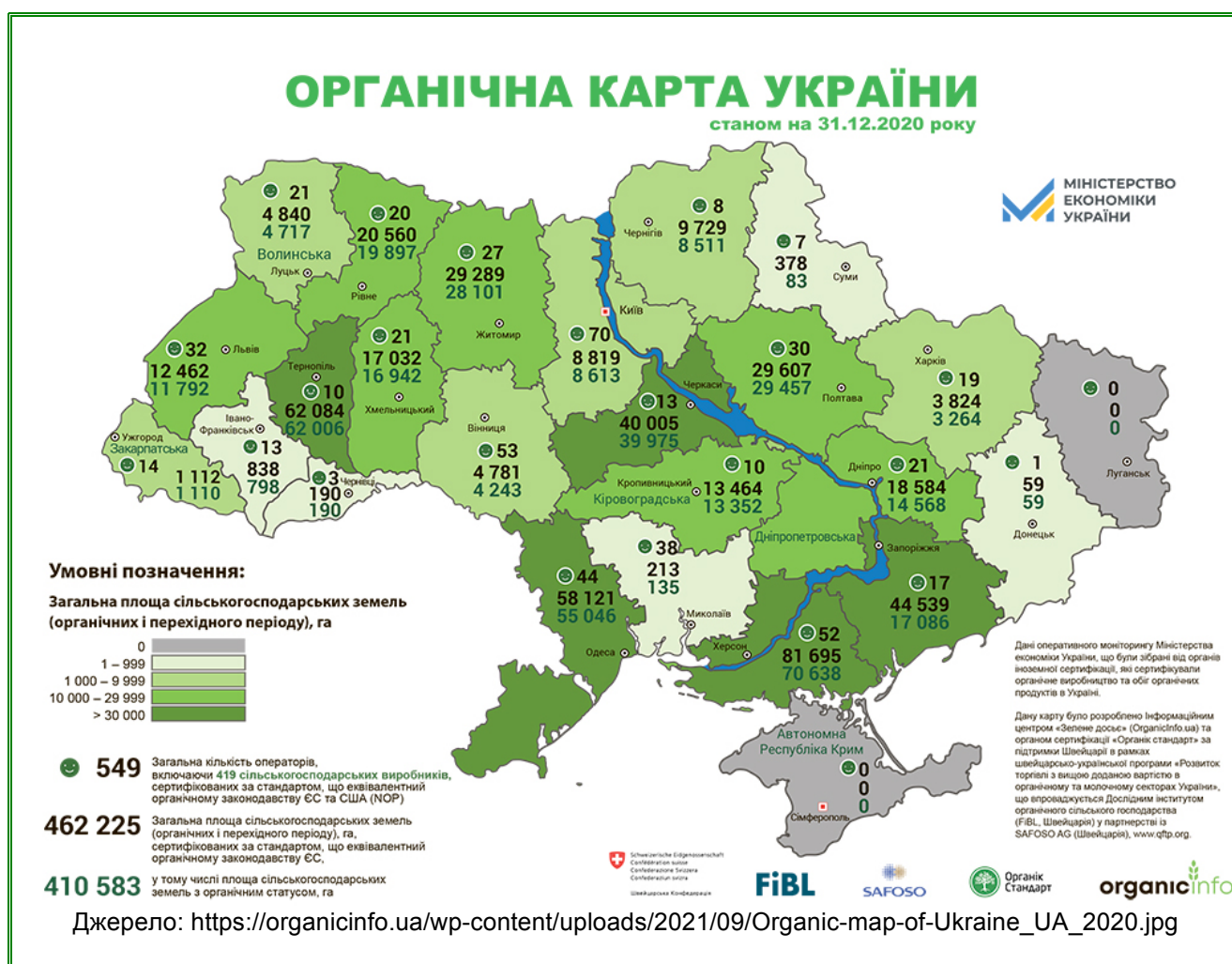
За даними, які надіслало Мінекономіки, всього в Україні у 2020 р. було 549 сертифікованих органічних операторів, з них 419 агровиробників, що менше порівняно з попереднім роком. У 2019 р. таких операторів було 617, з них 470 агровиробників. Відсутні детальні дані щодо того, скільки органічних підприємств вже має органічний статус, а скільки перебуває на перехідному етапі. Також немає даних щодо кількості операторів у окремих сферах. Натомість є дані, які показують розподіл органічних операторів по областях України.

Таблиця 1. Розподіл органічних операторів України по областях
(джерело: Мінекономіки)

Область	рік	рік
	2019	2020
Вінницька	64	53
Волинська	19	21
Дніпропетровська	22	21
Донецька	1	1
Житомирська	34	27
Закарпатська	18	14
Запорізька	18	17
Івано-Франківська	11	13
Київська	83	70
Кіровоградська	12	10
Луганська	12	-
Львівська	32	32

Миколаївська	45	38
Одеська	40	44
Полтавська	27	30
Рівненська	22	20
Сумська	7	7
Тернопільська	10	10
Харківська	25	19
Херсонська	54	52
Хмельницька	25	21
Черкаська	16	13
Чернівецька	4	3
Чернігівська	16	8
Всього	617	549

В результаті мікроекономічного дослідження на основі відповідей операторів ми дійшли висновку, що органічні оператори рівномірно розподілені по всій Україні. Аналіз загальної картини на основі даних, зібраних Мінекономіки у 2020 р., показує, що органічні оператори присутні в 23 областях (окрім Луганської); найменше операторів у Донецькій обл.—1 оператор, а найбільше в Київській обл.— 70 операторів.

Дані Органік Стандарт за 2020 р. Органічні оператори.

У 2020 р. Органік Стандарт сертифікував 399 операторів по всій Україні, з них 378 виробляють органічні продукти (агровиробники) і 21 оператор працює в торгівлі та надає складські послуги. Що стосується виду діяльності, найбільше число виробників органічних продуктів працює в рослинництві — 223 оператори. На другому місці за популярністю виробництво органічних харчових продуктів — 91 оператор. У тваринництві працює втричі менше операторів порівняно з рослинництвом — 72 оператори. Кількість операторів, які заготовляють об'єкти рослинного світу та працюють у виробництві кормів — відповідно 33 та 21 оператор. Найменше сертифікованих операторів у царині аквакультури — три оператори. На діаграмі 1 показана загальна кількість органічних операторів з поділом за видами діяльності, при цьому деякі оператори можуть вести кілька видів діяльності водночас.

Діаграма 1. Загальна кількість органічних операторів за видами діяльності під контролем Органік Стандарт
(Дані Органік Стандарт, 2020 р.)

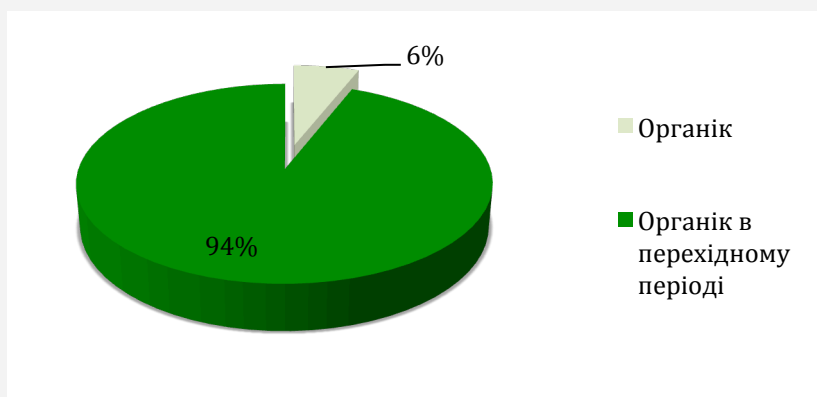
III.2 Органічні сфери

За даними Мінекономіки загальна площа сільськогосподарських земель, зайнятих під органічне виробництво, у 2019 р. становила 467 980 га, з них 384 529 га мали органічний статус, а 83 451 га були в процесі переходу до органічного виробництва. У 2020 р. площа земель під органічним виробництвом в Україні дещо зменшилася і становила 462 225 га, з них 410 583 га — землі з органічним статусом. Розрахунки на основі цих цифр показують, що середнє органічне господарство працює на 1100 га землі. В ході свого щорічного моніторингу Мінекономіки не збирає дані щодо площі сертифікованих земель під органічним виробництвом, які використовують для інших видів діяльності.

Дані Органік Стандарт за 2020 р. Органічні сфери.

Органічні рослинницькі господарства, сертифіковані Органік Стандарт у 2020 р., обробляли 95 936 га, з них 89 824 га мали органічний статус (94% від загальної сертифікованої площі) та 6 112 га — землі перехідного періоду (6% від загальної сертифікованої площі). На основі цих цифр бачимо, що середнє органічне господарство під контролем Органік Стандарт обробляє біля 412 га.

Діаграма 2. Площі під сільськогосподарськими культурами в Україні, сертифіковані Органік Стандарт, га
(Дані Органік Стандарт, 2020 р.)

ДУМКИ ТА ВИСНОВКИ

За даними, опублікованими в інфографічному довіднику «Агробізнес України 2020/2021» ([↩](#)), загальна площа сільськогосподарських земель в Україні у 2020 р. становила 41,3 млн га, тобто під органічне виробництво зайнято 1% від усіх сільськогосподарських площ. Крім цього, на основі даних Мінекономіки та Органік Стандарт можна дійти висновку, що Органік Стандарт у 2020 р. сертифікував 73% органічних операторів України, решта 27% були під контролем інших, іноземних органів сертифікації органічного виробництва, які працюють в Україні. 73% операторів під контролем Органік Стандарт обробляють тільки 21% земель у цілому та 22% земель з органічним статусом. **Це означає, що органічні оператори з найбільшими органічними площами залишаються під контролем інших (іноземних) органів сертифікації.** Така ситуація визначає важливість контролю органічного сектора з боку держави. На майбутнє видається необхідним зобов'язати іноземні інспекційні органи, які працюють у сфері органічного виробництва в Україні, передавати дані про операторів під їхнім контролем Мінекономіки та Держпродспоживслужбі (напр., адресу компаній, яких вони контролюють, розмір підприємства і т. ін.). Слід також розглянути можливість запровадження контролю всіх органів сертифікації, які працюють в Україні, згідно з процедурою контролю в рамках Закону України про органічне виробництво.

Якщо порівняти органічне виробництво в Україні (1%) з відповідними даними в країнах ЄС ([↩](#)), очевидно, що в країнах ЄС органічні площі значно більші та становлять, залежно від країни, від 3 до 19%. Щоб досягти мети

принаймні 3% органічних земель в Україні, потрібна добре скоординована стратегія та заходи цільового фінансування, зокрема: інвестиції в обладнання та приміщення для худоби, цільове фінансування органічного шкільного харчування, переваги в оренді громадських земель для органічних операторів та інші заходи.

Дані Органік Стандарт за 2020 р. Види культур.

Як уже сказано вище, державні органи не диференціюють інформацію щодо площі сертифікованих земель, зайнятих під органічне виробництво, за видами діяльності. Проведене Органік Стандарт оцінювання українських компаній, для яких цей орган здійснив органічну сертифікацію, дозволяє побачити, як саме обробляють в Україні сертифіковані органічні землі.

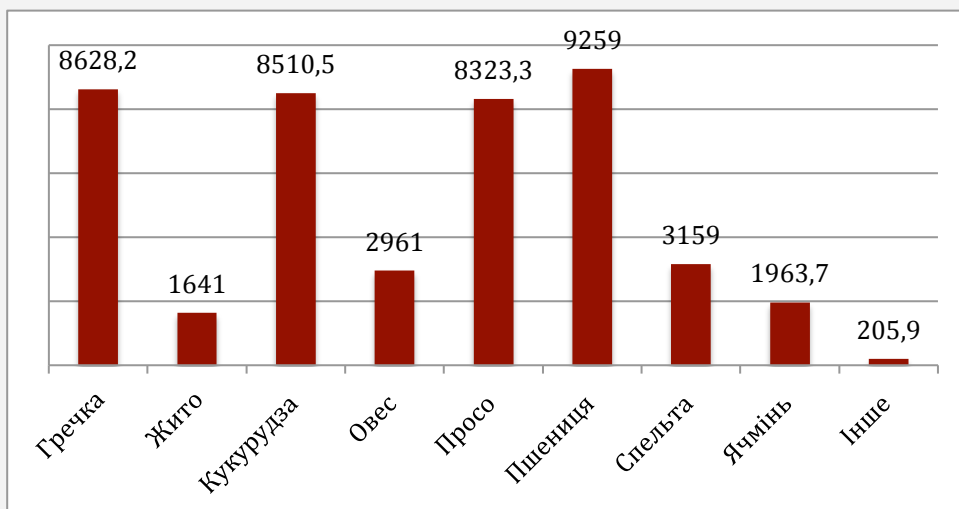
У рослинництві найбільші площі зайнято під зернові — 44 651 га або 46,5%. Частки бобових і олійних культур були майже однаковими та становили 16,1% і 15,6%, відповідно 15 409 га і 15 013 га. Частина земель, зайнятих під культури інших груп, була значно меншою і не перевищувала 5% для кожної окремої групи культур.

Таблиця 1: Площі, сертифіковані Органік Стандарт, з розподілом за групами органічних сільськогосподарських культур, га
(Дані Органік Стандарт, 2020 р.)

№	Група культур	Площа, га	% загальної сертифікованої площі
1	зернові	44651,6	46,5
2	бобові	15409,2	16,1
3	олійні культури	5013,8	15,6
4	багаторічні культури	4549,8	4,7
5	фрукти, ягоди, горіхи	3470,8	3,6
6	овочі	2115,5	2,
7	прядивні культури, в т. ч. льон	1379,7	1,4
8	ефірні олії	239,8	0,3
9	лікарські рослини	210,5	0,2
10	однорічні культури	61,1	0,1
11	бульбоплоди й коренеплоди	25,1	0,1
12	землі під паром, еко-зона	8809,1	9,2
Всього		95936	100

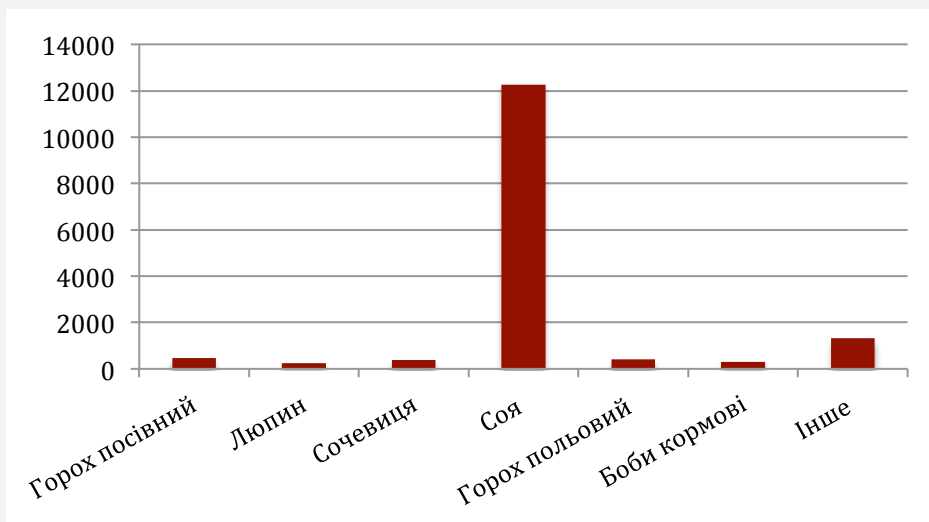
Зернові. У групі зернових найбільші площі зайняті під пшеницю — 9 259 га. Трохи менші площі виділені під гречку — 8 628 га, кукурудзу — 8 510 га та просо — 8 323 га.

Діаграма 3. Сертифіковані Органік Стандарт площі, га під органічними зерновими (Дані Органік Стандарт, 2020 р.)

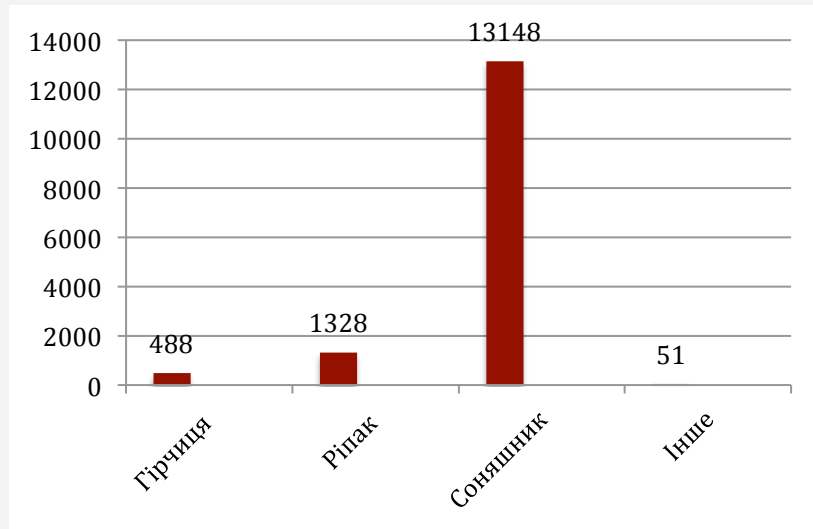
Бобові. Серед бобових однозначним лідером є соєві боби, частка яких у групі становила понад 80%, а вирощували їх на площі 12 277 га. Частка решти бобових склала біля 20% загальної площі, зайнятої під бобові.

Діаграма 4. Сертифіковані Органік Стандарт площі, га під органічними бобовими, га (Дані Органік Стандарт, 2020 р.)

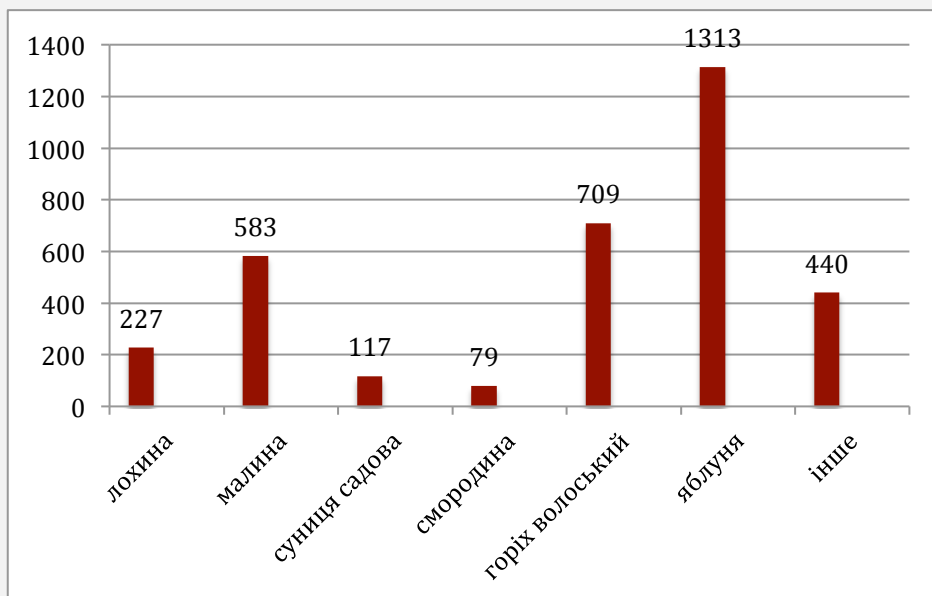
Олійні культури. У групі олійних культур чільне місце посідає соняшник з часткою 88% і площею культивування 13 147 га. Такі традиційні олійні культури як ріпак і гірчицю вирощували на значно менших площах — відповідно 1 327 га і 488 га.

**Діаграма 5. Сертифіковані Органік Стандарт площі під органічними олійними культурами
(Дані Органік Стандарт, 2020 р.)**

Фрукти та ягоди. У групі фруктів і ягід чільне місце посіли яблука з часткою 38% (1 314 га) загальної площі в цій групі; на другому місці волоські горіхи з часткою 20% (710 га), на третьому малина з часткою 17% (583 га), на решту фруктів і ягід припадало менше 10%.

**Діаграма 6. Сертифіковані Органік Стандарт площі під фруктами та ягодами, га
(Дані Органік Стандарт, 2020 р.)**

Дані Органік Стандарт за 2020 р. Тваринництво.

У 2020 р. у тваринництві працювало загалом 72 оператори. Найбільша кількість виробників (59 операторів) була задіяна у бджільництві, загальна кількість бджолиних сімей — 17 175. На другому місці за кількістю операторів було птахівництво. Загалом на шести фермах утримували 36 738 голів птиці. На третьому місці за кількістю виробників (п'ять операторів) і за поголів'ям (6 182 голови) — ВРХ. Всього на двох фермах тримали 1713 свиней, а на одній фермі — 253 вівці.

Таблиця 2. Виробництво продукції тваринництва, сертифіковане Органік Стандарт (Дані Органік Стандарт, 2020 р.)

Напрями тваринництва	Поголів'я тварин / кількість бджолиних сімей	Кількість виробників у підсекторі
ВРХ	6182	5
Свинарство	1713	2
Вівчарство	253	1
Птахівництво	36 738	6
Бджільництво	17 175	59

ДУМКИ ТА ВИСНОВКИ

Якщо транспонувати кількість господарств під контролем Органік Стандарт на всі органічні господарства в Україні, складається враження, що тваринництво відіграє незначну роль. У зв'язку з цим залишається відкритим питання, які органічні добрива використовують органічні оператори в Україні для задоволення потреб ґрунту.

III.3 Органічний експорт

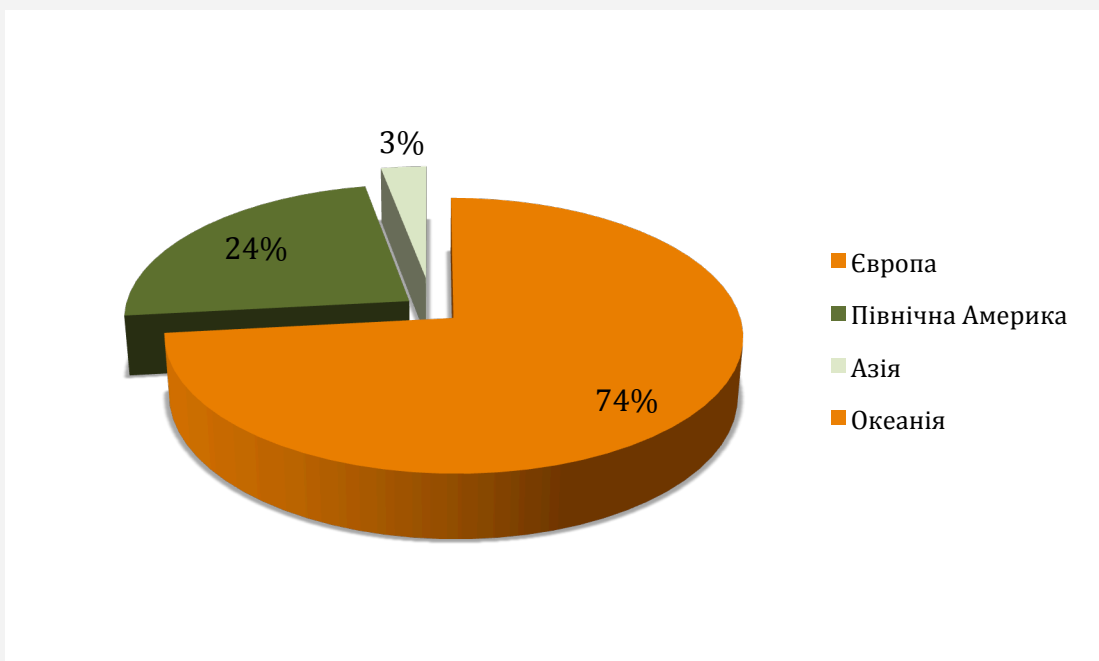
Експорт органічних продуктів з України.

Результати дослідження Органік Стандарт за 2020 р.⁴

У 2020 р. органічні продукти з України експортували до 38 країн світу, в т. ч. до 20 країн-членів ЄС. Загальний обсяг експорту органічних продуктів з України склав 332 000 тон продукції на суму понад 204 млн дол. Наразі географія продажу українських органічних продуктів охоплює територію Європи, Північної Америки, Близького та Далекого Сходу. Невеликі обсяги продуктів (біля 600 т зерна) експортували на ринки Океанії (а саме до Нової Зеландії).

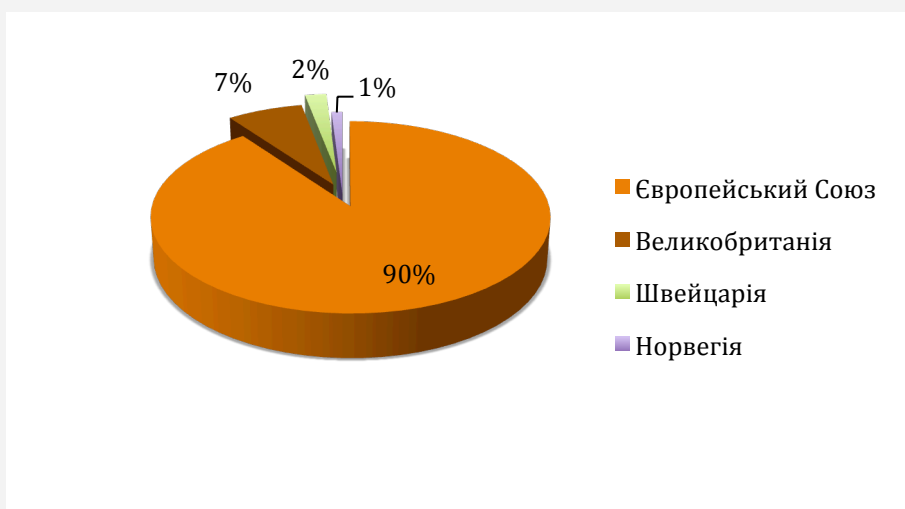
⁴ Дані щодо експорту є результатом огляду Органік Стандарт за 2020 р. і включають дані від усіх органів сертифікації органічного виробництва які працюють в Україні та сертифікують продукти для подальшого експортування □ при цьому ймовірна похибка становить не більше 10%.

Діаграма 7. Розподіл експорту органічних продуктів з України за регіонами світу (Огляд Органік Стандарт, 2020 р.)

Європа традиційно є основним споживачем органічних продуктів з України. Крім держав-членів ЄС (217 210 т) українські продукти також імпортують Велика Британія (16 904 т), Швейцарія (4943 т) і Норвегія (2831 т).

Діаграма 8. Розподіл експорту органічних продуктів з України до Європи (Огляд Органік Стандарт, 2020 р.)

Серед окремих країн лідером за обсягом імпорту органічних продуктів з України є Нідерланди (Таблиця 4, Таблиця 5).

Таблиця 4. 10 найбільших країн-імпортерів органічних продуктів з України у світі.
(Дані Органік Стандарт, 2020 р.)

№	Країна	Обсяг імпорту, т
1	Нідерланди	97 400
2	США	67 000
3	Німеччина	41 600
4	Литва	21 500
5	Австрія	18 700
6	Велика Британія	17 000
7	Польща	15 330
8	Канада	13 100
9	Італія	6900
10	Швейцарія	5000
Всього		332 174,00

Таблиця 5. 10 найбільших країн-імпортерів органічних продуктів з України серед 27 держав-членів ЄС.
(Дані Органік Стандарт, 2020 р.)

№	Країна	Обсяг імпорту, т
1	Нідерланди	97 400
2	Німеччина	41 600
3	Литва	21 500
4	Австрія	18 700
5	Польща	15 330
6	Італія	6900
7	Румунія	4775
8	Іспанія	3505
9	Чеська Республіка	2847
10	Бельгія	2577
Всього		215 134,00

У країни Східної Азії українські органічні продукти у значних кількостях ще не експортують. У структурі експорту органічних продуктів цей регіон представлений такими країнами як Ізраїль, Йорданія, ОАЕ та Саудівська Аравія.

Таблиця 6. Експорт органічних продуктів з України в Азію
(Огляд Органік Стандарт, 2020 р.)

Країна	Продукт	Обсяг експорту, т	Загальна сума експорту, тис. дол
Китай	олія	3 262	3 653
Ізраїль	пшениця (спельта)	1 716	728
	кукурудза	926	214
	пластівці	25	20
	жито	23	8
Республіка Корея	кукурудза	2 170	494
	пшениця	397	91
	соя	69	52
Індія	олія	128	161
М'янма	олія	93	117
В'єтнам	олія	87	115
Японія	томатна паста	58	42
ОАЕ	молочні продукти	38	114
Малайзія	просо	24	28
Саудівська Аравія	молочні продукти	5	26
Йорданія	молочні продукти	4	16

Україна експортує органічні продукти таких основних категорій: зернові, бобові, олійні культури, продукти дикої флори й оброблені фрукти та овочі, олійні культури та зернові.

Таблиця 7. 10 органічних продуктів з найбільшим обсягом експорту з України до інших країн світу
(Огляд Органік Стандарт, 2020 р.)

№	Продукт	Обсяг експорту, 2020 т
1	Кукурудза	103 940
2	Соя	88 100
3	Пшениця	50 750
4	Соняшникова олія	20 500
5	Ріпак	10 100
6	Соняшниковий шрот	7 380
7	Соняшник	7 30
8	Заморожена чорниця	6 040
9	Просо	4 150
10	Горох	3 900
Всього		332 147

Таблиця 8. 10 органічних продуктів з найбільшим обсягом експорту з України до 27 країн-членів ЄС
(Огляд Органік Стандарт, 2020 р.)

№	Продукт	Обсяг експорту, т	Вартість, тис. дол.
1	Кукурудза	79 522	15'819
2	Пшениця (в т.ч. спельта)	39 283	9'950
3	Соя	28 719	18'710
4	Насіння ріпака	10 05	6'92
5	Соняшниковий шрот	7	3'763
6	Соняшник	7 375	3'603
7	Заморожена чорниця	6 037	14'478
8	Соняшникова олія	677	7'565
9	Просо	4 072	3'990
10	Горох	3 962	2'574
Всього		217 210	116 671

Проаналізувавши дані щодо 20 продуктів з найбільшою вартістю експорту (таблиця 9), а не з найбільшим фізичним обсягом, ми бачимо, що дорожчі продукти частково витіснили продукти з малою доданою вартістю; це, зокрема, оброблені продукти (соняшникова олія, яблучний сік, просо), заморожені ягоди (дикоросла чорниця та садова малина).

Таблиця 9. 20 продуктів з найбільшою вартістю експорту, які експортує Україна, тис. дол.
(Огляд Органік Стандарт, 2020 р.)

№	Продукт	Вартість експорту, тис. дол.	№	Продукт	Вартість експорту, тис. дол.
1	Соя	54'000	11	Соняшник	3'600
2	Кукурудза	42'000	12	Горіхи	2'900
3	Соняшникова олія	27'000	13	Горох	2'700
4	Заморожена чорниця	14'500	14	Заморожена ожина	2'200
5	Пшениця	13'000	15	Мед	1'850
6	Насіння ріпака	7'000	16	Спельта	1'700
7	Заморожена малина	5'800	17	Лосось охолоджений або заморожений	1'000
8	Просо	4 300	18	Льон	970
9	Яблучний сік	4 000	19	Гірчиця	900
10	Соняшниковий шрот	3 800	20	Нут	800

Дані щодо експорту у вигляді інфографіки опубліковані OrganicInfo і охоплюють інформацію за інші роки (↩). За цими даними реалізація органічних продуктів на іноземному ринку за обсягом була найвищою в 2019 р. і склала 469 тис. т на суму 189 млн дол; у 2020 р. ці обсяги впали до 332 тис. т на суму 204 млн дол. Традиційним лідером продажу органічних продуктів на зовнішньому ринку залишається зерно.

Серед основних українських експортних культур жито, соєві боби та пшениця. Загалом Україна продає понад 80 органічних продуктів до 40 країн. Трьома найбільшими споживачами є Нідерланди, США та Німеччина. Українські експортери органічних продуктів мають найбільше партнерів-імпортерів у Німеччині (43), Польщі (38) та Нідерландах (26).

Водночас у ЄС повідомляють, що в 2020 р. ЄС загалом імпортувало 2,79 млн т органічних сільськогосподарських продуктів, що на 1,9% менше порівняно з 2,85 млн т, ввезеними в 2019 р. Загальний обсяг органічних продуктів, ввезених до ЄС з України, склав 217,21 тис. т, що становило 7,8% загального обсягу імпорту органічних сільськогосподарських продуктів до ЄС. Імпорт з України включав 74 тис. т олійного шроту, що склало 3,2% загального обсягу цього імпорту, і 54 тис. т овочів (свіжих, охолоджених або висушених), що становило 3,6% загального обсягу. (↩).

ДУМКИ ТА ВИСНОВКИ

1) ЄС залишається найважливішим споживачем органічних продуктів з України та імпортує 90% загального обсягу органічних продуктів, які експортує Україна.

2) Найбільша кількість органічних продуктів з України надходить на ринок ЄС через Нідерланди.

3) На міжнародному ринку Україна здійснює торгівлю зерновими, бобовими, олійними культурами, продуктами дикої флори та невеликими кількостями оброблених продуктів. Провідні позиції продовжують утримувати кукурудза, соя та пшениця.

Загалом у 2020 р. порівняно з 2019 р. експорт зменшився на 29% за обсягом, проте невідомо, з яких саме причин це відбулося. Це питання ще належить дослідити та проаналізувати у прийдешні роки.

III.4 Внутрішній ринок України

Дані щодо українського внутрішнього ринку опубліковані OrganicInfo (↩). За оцінками, у 2020 р. на внутрішньому ринку було реалізовано 7850 т органічних продуктів на суму 709 млн грн (або 25 млн дол.). Порівняно з 2018 та 2019 рр. обсяг продуктів, які реалізують на внутрішньому ринку, з року в рік зростає. Лідерами серед органічних продуктів за обсягами продажу є: молочні продукти, зернові, крупи, борошно, насіння, фрукти та овочі, яйця, соки, напої, макаронні вироби, м'ясні продукти, трави та спеції, цукор, олії, морозиво.

ДУМКИ ТА ВИСНОВКИ

Цифри свідчать, що внутрішній органічний ринок України росте досить повільно, проте постійно. Втім, за винятком результатів цього огляду, офіційних даних про споживання органічних продуктів в Україні не існує.

III.5 Контроль і сертифікація в Україні

Україна має органічне законодавство, та воно ще не було повністю впроваджене. Таким чином, сертифікаційні органи, які працюють в Україні, залежно від їхньої акредитації, здійснюють сертифікацію за еквівалентними ЄС стандартами та відповідно до міжнародних органічних стандартів. Узагальнені дані щодо кількості органів сертифікації, які працюють в Україні, можна отримати з низки джерел. Одне з них — список органів сертифікації (органічного виробництва та обігу) з міжнародною акредитацією, включених у офіційний список, схвалений Комісією ЄС (Регламент Комісії ЄС № 1235 від 08.12.2008 р.); останні зміни внесені Регламентом (ЄС) № 2021/461 від 16.03.2021 р.)[\(↔\)](#). Включені в цей список органи сертифікації визнані Європейською Комісією для здійснення контролю в Україні та для видання сертифікатів інспектування для експорту в ЄС. Список схвалених Європейською Комісією органів сертифікації, які працюють в Україні, опублікований на веб-сайті OrganicInfo [\(↔\)](#).

В цьому списку 20 сертифікаційних органів з різних країн, зокрема: з України (1), Італії (4), Німеччини (4), Нідерландів (1), Албанії (1), Вірменії (1), Аргентини (2), Франції (1), Швейцарії (1), Латвії (1), Індії (1), Польщі (1), Греції (1). Втім важливо пам'ятати, що не всі офіційно включені в цей список органи активно працюють в Україні та мають сертифікованих операторів. Зрештою, процедура включення в цей список є тривалою та досить бюрократичною, тому деякі органи проходять процедуру схвалення заздалегідь, навіть не маючи активних проєктів в Україні. Можна також припустити, що в Україні є більше органів сертифікації, які реально працюють, але не схвалені Комісією ЄС для здійснення експорту. Якщо орган сертифікації не сертифікує жодного оператора для експорту до ЄС, їм не обов'язково бути включеними в цей список; вони можуть активно працювати та сертифікувати проєкти для інших ринків, напр. США або Азії. Такі випадки в Україні є, та відсутня офіційна статистика, яка би давала чітке бачення того, скільки органів сертифікації реально працює.

На додачу до цього списку відповідно до українського законодавства був створений перелік органів іноземної сертифікації, які працюють в Україні. Цей перелік веде Державна служба України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів (Держпродспоживслужба) в електронній формі через оприлюднення його на своєму офіційному веб-сайті. Наразі в перелік органів іноземної сертифікації включені 52 органи [\(↔\)](#). Цей перелік включає органи сертифікації, які сертифікують будь-які органічні продукти, що є в обігу в Україні, як імпортовані, так і вироблені всередині країни, і включеним у цей перелік органам сертифікації не обов'язково мати активний сертифікований проєкт в Україні. В цьому й полягає різниця між двома списками.

ДУМКИ ТА ВИСНОВКИ

За даними за 2021 р. в Україні є 20 сертифікаційних органів з 13 країн, схвалених Єврокомісією для експорту в рамках еквівалентної системи.

По суті, деякі з внесених у перелік органів не мають в Україні активних проєктів у процесі сертифікації, водночас є й такі органи сертифікації, які працюють в Україні, та не включені в перелік. Закон України про органічне виробництво передбачає створення Державного реєстру органів сертифікації — офіційного списку органів сертифікації, які мають право сертифікувати органічне виробництво та/або обіг органічних продуктів в Україні; невдовзі очікується запровадження такого реєстру Мінекономіки; до того, на жаль, оперувати єдиною уніфікованою статистикою неможливо.

III.6 Консультативні послуги

Коло органічних консультантів в Україні представлене експертами з різних сфер. Національний або офіційний список органічних консультантів у країні відсутній. Органік Стандарт щорічно збирає інформацію про консультантів з органічного виробництва, які працюють у секторі, готує список наявних консультантів і оприлюднює його на своєму веб-сайті. ([↶](#)).

У список 2020 р. включені 26 консультантів з органічного виробництва, які працюють як під егідою певних організацій, так і індивідуально. Вони пропонували свої послуги операторам у різних сферах, серед яких, зокрема: підтримка сертифікації; українське законодавство у сфері органічного виробництва; агротехнологічні послуги в органічному рослинництві; консультування з питань державної реєстрації пестицидів і агрохімікатів; створення та впровадження органічних технологічних схем, розробка систем захисту та удобрення; маркетинг і просування органічних продуктів за кордоном і налагодження торговельних зв'язків; залучення інвесторів і підтримка проєктів у секторі і т. ін. Крім цього на розвиток органічного сектора в Україні працює ціла низка громадських організацій.

ДУМКИ ТА ВИСНОВКИ

Очевидно, що ринок консультантів в Україні вже існує, та він дуже молодий і ще не організований. Надання професійних консультативних послуг є важливим сегментом органічного сектора, який повинен розвинутися та перетворитися на впорядковану, прозору й доступну систему послуг для органічних продуктів.

Органічні громадські організації в Україні⁵

Асоціація «Біодинаміка України» — об'єднує фермерів, науковців і споживачів довкола біодинамічних методів землеробства; надає інформацію про біодинамічне сільське господарство та створює відповідну мережу; проводить навчальні курси й семінари; забезпечує переклад і видання літератури, присвяченої біодинамічному сільському господарству.

⁵ Наведений список громадських організацій включає лише найвідоміші з них і не є вичерпним.

Екотерра — Львівська міська громадська організація: навчання фермерів, організація органічних ярмарків у Львові, видання літератури, робота зі ЗМІ в західному регіоні, робота з дітьми в школі та поза школою. Ініціатор різних видів органічної діяльності у Львівській області.

Інформаційний центр «Зелене досьє» — спеціалізований проєкт OrganicInfo.ua. «Зелене досьє» пропагує принципи сталого розвитку суспільства, їх інтеграцію в національну політику та державні програми через поширення об'єктивної екологічної та соціальної інформації у ЗМІ, місцевих громадах, серед представників уряду та бізнесу, тим самим залучає їх до практичних дій.

OrganicInfo — інформаційний портал, створений з метою популяризувати органічне виробництво, органічні харчові продукти та сталий спосіб життя. OrganicInfo — це окремий спеціалізований проєкт Інформаційного центру «Зелене досьє».

ГС «Пермакультура в Україні» — проведення навчальних курсів і семінарів; забезпечення перекладу й видання спеціалізованої літератури; створення мережі центрів пермакультури; пермакультурний дизайн; теоретичне та практичне вивчення нових методів землекористування; популяризація методів покращення ґрунту та підвищення біорозмаїття.

Федерація органічного руху України має на меті всебічно сприяти поширенню цінностей і світогляду, притаманних прибічникам світового органічного руху, підвищувати ефективність агровиробництва з одночасним розвитком міжнародних і внутрішніх технологій, безпечних для природи та для людини, а також сприяти розвитку органічного руху в Україні, в тому числі не лише безпосередньо з погляду виробництва, оброблення та експорту органічних продуктів, але і через формування внутрішнього ринку споживання.

ГС «Український органічний кластер» — всеукраїнська асоціація, платформа для розвитку органічного бізнесу та довкілля на місцевому й на світовому рівні. Заснована в 2017 р., співзасновники — мережа Eastern Europe Food Cluster Network.

Місія асоціації — розвивати бізнес кожного її учасника й розширювати горизонти українських компаній в органічному секторі через ефективну взаємодію.

ГС «Органічна Україна» створена з метою розвивати органічний ринок України та світу і захищати інтереси українських сертифікованих виробників як усередині країни, так і за її межами. Мета діяльності — органічні харчові продукти на столі кожного громадянина України.

ГС «Органічна Україна Захід» — діяльність спілки спрямована на роботу з малими й середніми фермерськими господарствами в таких сферах:

- агро- та бізнес-планування;
 - фінансова й маркетингова підтримка;
 - вирощування ягід (малини, полуниці, обліпихи);
 - молочна галузь (консультації від партнерів — кластера «Натуральне молоко» та ТОВ Дедденс Агро)
 - зернові та овочі.
-

III.7 Безпечність і якість органічних продуктів

Відбір і аналіз зразків — важливий інструмент гарантії якості органічних продуктів. Випадки виявлення залишків недозволених речовин, які трапляються в органічному виробництві, реєструють, і органи сертифікації проводять щодо них внутрішнє розслідування. Відбір зразків здійснюють здебільшого на основі оцінювання ризиків і з дотриманням вимоги охоплення 5% операторів, до того ж кожен партію, що йде на експорт, перевіряють на присутність залишків. Як правило, дані про виявлені залишки й результати розслідування є конфіденційними та залишаються внутрішньою інформацією органу сертифікації. Органи сертифікації зобов'язані повідомляти про випадки виявлення залишків через систему OFIS (OFIS — Інформаційна система органічного землеробства, запроваджена Європейською Комісією [\(↩\)](#).)

ДУМКИ ТА ВИСНОВКИ

Дані, передані через систему OFIS, є власністю Комісії ЄС, і їх опрацьовують як конфіденційну інформацію. Тому в публічному просторі відсутні останні дані щодо випадків виявлення залишків недозволених речовин в українських продуктах. Джерелом найсвіжшої доступної детальної інформації на цю тему є опублікований FiBL у 2016 р. звіт «Порушення при імпорті з України. Результати аналізу повідомлень в системі OFIS у 2016 році та рекомендовані заходи попередження» [\(↩\)](#). На національному рівні такі дані не розслідує ані Мінекономіки, ані інші державні органи.

III.8 Органічна освіта

Органічна освіта в Україні є відносно новою сферою діяльності. Деякі виші пропонують своїм студентам курс лекцій з органічного виробництва для фахівців агрономічного профілю. За інформацією, люб'язно наданою ДП Науково-методичний центр вищої та фахової передвищої освіти (НМЦ), органічний курс своїм студентам пропонують 10 навчальних закладів. У 2021 р. такий курс пройшли орієнтовно 211 студентів. Кожен університет або коледж може самостійно розробити та затвердити такий навчальний курс за умови його відповідності загальним вимогам до будь-якого навчального курсу (логічна структура, кількість годин, комбінація лекцій і практичної роботи, схвалення кафедрою або спеціальною університетською радою і т. ін.).

Всі курси пропонують як факультативні (жодна спеціалізація не вимагає курсу органічного виробництва як обов'язкового). Тривалість курсів може бути різною, найчастіше біля 30 годин роботи в аудиторії плюс індивідуальна робота.

Деякі університети пропонують курси з органічного виробництва студентам майже всіх спеціальностей. Проте в більшості випадків існує вимога, щоб студенти перед початком вивчення цього курсу вже пройшли якийсь інший (більш базовий) курс або мали певну спеціалізацію (напр. агрономію чи ветеринарну медицину). Це залежить від конкретного університету та курсу.

Таблиця 11. Кількість навчальних закладів, які пропонують органічні курси, та кількість студентів, 2021 р.⁶

	Навчальний заклад	Кількість студентів
1	Національний університет біоресурсів і природокористування	25
2	Полтавський державний аграрний університет	23
3	Поліський національний університет	27
4	Сумський національний аграрний університет	20
5	Миколаївський національний аграрний університет	22
6	Університет харчових технологій	15
7	Іллінецький професійний аграрний коледж	25
8	Липковатівський аграрний коледж	24
9	Золочівський коледж Львівського національного аграрного університету	15
10	Тальянківський агротехнічний фаховий коледж Уманського національного університету садівництва	15
	Всього	211

важливою віхою для освітнього компонента органічного сектора України є створення Органічної платформи знань (↔). Платформа сприяє підвищенню рівня обізнаності українських викладачів, науковців, студентів і практиків у сфері органічного сільського господарства. Вона забезпечує прозорий і швидкий доступ до наявних в Україні знань і матеріалів з органічного виробництва.

ДУМКИ ТА ВИСНОВКИ

Структурована органічна освіта є важливою для підготовки кваліфікованих кадрів для органічного сектора. Очевидно, що елементи органічної освіти вже запроваджені в українських вишах. Необхідно розвивати цей напрямок через включення відповідних курсів у навчальні плани всіх університетів і коледжів в Україні. Крім цього необхідно запровадити органічне землеробство як обов'язковий предмет для всіх студентів, які вивчають сільське господарство.

IV. Ключові тези за результатами мікро- і макродослідження органічного сектора в Україні

Підсумовуючи висновки на основі проведеного в рамках цього дослідження аналізу, ми б хотіли підкреслити ключові тези, які описують **ПОТОЧНУ** ситуацію в органічному секторі України, тобто ситуацію як вона є, а також запропонувати позитивні варіанти розвитку, які призведуть до змін на краще в секторі у наступні 3–5 років — **ПЕРСПЕКТИВНУ** ситуацію.

⁶ Інформація надана ДП Науково-методичний центр вищої та фахової передвищої освіти (НМЦ).

ПОТОЧНА (станом на 2021 р.)	рівень	гравці	ПЕРСПЕКТИВНА (найкращий сценарій, у 2025 р.)
1) Наразі надзвичайно чутливим і найболючішим питанням для агровиробників є право власності на землю. Оператори не відчувають упевненості в майбутньому праві власності на свою землю.	Мікро	Виробники політики Уряд	В результаті земельної реформи право власності на землю для операторів будь-якого розміру — малих, середніх і великих — є захищеним і прозорим.
2) Оператори досить оптимістичні щодо розвитку власної діяльності у перспективі 3–5 років, зокрема з погляду запровадження нових технологій переробки та випуску нових продуктів. Ця позитивна тенденція вестиме до росту органічного сектора, як кількісних, так і якісних змін у ньому, а також до диверсифікації та розширення асортименту органічних продуктів.	Мікро	Гравці ринку (внутрішнього і зовнішнього)	Органічний сектор України зберігає позитивну тенденцію щодо випуску нових органічних продуктів і запровадження нових технологій, які забезпечують постійне розширення асортименту органічних продуктів із доданою вартістю. Органічний ринок продовжує успішно розвиватися.
3) Оператори сертифіковані відповідно до стандарту, еквівалентного стандартам ЄС, та відповідно до інших приватних міжнародних органічних стандартів (COR, NOP, Bio Suisse, Demeter). Сертифікації згідно з Органічним законом України ще немає.	Мікро Макро	Виробники політики Уряд Органи сертифікації	Система сертифікації в рамках Органічного закону України імплементована впроваджена і працює протягом 3 років.
4) Задля власної економічної стабільності органічні оператори часто працюють водночас і на експорт, і на внутрішніх ринках	Мікро	Виробники політики Уряд Гравці ринку	Існують комфортні економічні та соціально-політичні умови, які дозволяють виробникам виробляти органічні продукти і для внутрішнього ринку, і на експорт.
5) Оператори найбільше очікують від українського законодавства захисту внутрішнього органічного ринку від «зеленого піару», а також фінансової підтримки з боку держави	Мікро Макро	Виробники політики Уряд	Система контролю органічного сектора та ринку органічних продуктів з боку державних органів влади впроваджена. Органічні виробники та переробники одержують підтримку різних видів своєї діяльності.

6) Респонденти наголошують на потребі в загальнонаціональній кампанії, спрямованій на популяризацію органічного виробництва та органічних продуктів	Мікро Макро	Виробники політики Уряд Гравці ринку Органічні організації	Розпочалася загальнонаціональна кампанія задля підтримки органічного виробництва та продуктів.
7) Низький рівень довіри до компетентності та діяльності державних органів	Мікро Макро	Виробники політики Уряд	Високий рівень довіри до компетентності та діяльності державних органів
8) Відсутня офіційна статистика щодо земельних площ, зайнятих під органічне виробництво	Макро	Виробники політики Уряд	В Україні створена та вдосконалена національна система обліку земель, зайнятих під органічне виробництво.
9) Брак офіційної державної статистики в органічному секторі щодо: <ul style="list-style-type: none"> - активних органів з органічної сертифікації, які працюють в Україні - числа сертифікованих операторів з розподілом за видами органічної діяльності - кількості та асортименту органічних продуктів, які експортують з України - напрямків (країн) експорту - внутрішнього ринку та споживання на душу населення 	Макро	Виробники політики Уряд Органи сертифікації	В Україні впроваджена й добре функціонує національна система збирання статистичних даних щодо органічного виробництва і доступу до них.
10) Ринок органічних консультативних послуг існує, та дуже розрізнений і неорганізований. Відсутній єдиний пул органічних консультантів.	Мікро Макро	Дорадча служба Виробники політики Уряд Органічні організації	Органічні консультативні послуги існують, систематизовані та добре функціонують.
11) Окремий органічний навчальний курс представлений у вищих навчальних закладах, утім концепція «Системи органічної освіти» повністю не впроваджена.	Макро	Виробники політики Уряд	Система органічної освіти в Україні чітко описана та перебуває в процесі імплементації.

<p>12) Органічна платформа знань запущена в 2020 р., вона є важливою віхою для органічної освіти та забезпечує простий доступ до наявних в органічній сфері знань.</p>	<p>Макро</p>	<p>Виробники політики Уряд Органічні організації</p>	<p>Органічна платформа знань — широко відоме зібрання корисних органічних матеріалів, якими активно користуються різні стейкхолдери в Україні та за її межами.</p>
--	--------------	--	--

Відповідний фінальний крок цього дослідження — створення ключовими гравцями органічного сектора України Спільного плану дій/стратегії під егідою відповідальних українських міністерств, що стане основою системного підходу до дій, які належить виконати, щоб подолати шлях від чинної ситуації до «ідеального майбутнього» (ПЕРСПЕКТИВНОГО майбутнього).

Додатки:

Додаток 1: Опитувальник щодо мікроекономічного впливу імплементації Закону України про органічне виробництво

